

e vergane glorie van

São Tomé & Príncipe

Ver van het vasteland ligt het op een na kleinste land van Afrika: **São Tomé en Príncipe**. Twee slaperige groene juwelen die wachten op nieuwe ontdekkers.

TEKST KOEN KLEIJN FOTOGRAFIE TOM VAN DER LEIJ

De bewoners van São Tomé lachen veel. Ze zijn altijd in voor een geintje. Ze hebben zelfs een fijn woord voor hun levensfilosofie: 'léve-léve', zo iets als: 'rustig, rustig', *easy does it*.

Het land is straatarm, zeker, maar de zon schijnt, het is er mooi. Van bovenaf lijkt het eiland een Indiana Jones-decor: groen, met damp van watervallen tussen de bomen, en hoge raadselachtige bergen. *Léve-léve* is een soort nationaal erfgoed, de ziel van het volk. Nationale zanger Calú Menes zingt het, de São Tomézen leven het. Er zijn overal bananen, er is vis, er is benzine, er valt altijd wel iets te regelen, toch? Het is misschien de nasleep van vier eeuwen slavernij en nog een eeuw slaafse uitbuiting daarna. De São Tomézen laten zich niet meer opjagen. Behalve door hun familie. Wij trekken een dagje op met Etienne. Hij werkt voor MARAPA, een lokale organisatie die schildpadden beschermt, maar hij is voortdurend aan de telefoon. Zijn broers en zussen vallen hem met van alles en nog wat lastig. Hij verontschuldigt zich: 'Sorry, er zit niks anders op. Ik ben de oudste zoon.' Hoeveel zijn het er? Etienne denkt na: '23.' Grote grijs. 'Mijn vader heeft twaalf kinderen, bij zeven verschillende vrouwen. Mijn moeder heeft ook twaalf kinderen, van drie mannen.' Nog grotere

grijs. Toen Portugese zeevaarders eind vijftiende eeuw São Tomé en het kleinere zuster-eiland Príncipe ontdekten – handige pleisterplaatsen, met goede havens en vers water – woonde er niemand. Alle inwoners van São Tomé en Príncipe komen dus ergens anders vandaan. Ze werden als slaven hierheen gebracht. Eerst uit Niger en Benin, daarna uit Angola en Congo. Later volgden contractarbeiders uit Kaapverdië en Mozambique. Maar São Tomé diende ook tot ver in de twintigste eeuw als ballingsoord voor moeilijke Portugezen, zoals de latere president, Mario Soares. Vanaf hier is Afrika ver weg, en Europa nog veel verder. Het isolement is voelbaar. Het oude Portugese fort is nu het Nationaal Museum, en symbool voor de geschiedenis van São Tomé. Het is een stevig bolwerkje, pront op een rots, vrij schootsveld rondom, een monumentje voor een zelfverzekerd koloniaal bestuur – en tegelijkertijd een beeld van verlatenheid en eindeloze verveling, van een overheid die weinig anders te doen had dan te wachten op het volgende suiker- of slavenschip. Binnen toont onze jonge gids met enige trots het houten portret van João Maria de Sousa e Almeida, de man die in het midden van de negentiende eeuw de cacao op het eiland introduceerde. Hij werd verheven tot baron d'Água Izé, de eerste kleurling die een

SÃO TOMÉ

In het regenwoud doemen de basalt kernen van oude vulkanen op. Pico de São Tomé is met 2024 meter de hoogste piek. Op de voorgrond van de foto worden bananen verbouwd.

Boven
SÃO TOMÉ
De inwoners van São Tomé zijn vooral afhankelijk van de cacao-productie en visserij. Er zit veel olie in de zee, maar deze ligt te diep om winstgevend te exploiteren.

Vorige pagina's
SÃO TOMÉ
Traditionele zeilkano's (pirogues) aan de zwarte basaltkust. Het basalt herinnert aan het feit dat São Tomé één grote vulkaan is die van de bodem van de Atlantische Oceaan oprijst. Deze vulkaan maakt deel uit van een keten waar ook zuster-eiland Príncipe tot behoort.

SÃO TOMÉ

Er zijn, officieel, geen autochtone oer-São Tomézen. Iedereen hier is aan komen waaien, of door de koloniale geïmporteerd, uit Angola, Benin, Brazilië en Kaapverdië.

Rechts

PRÍNCIPE

Príncipe, het kleine zusje van São Tomé, ligt een half uur vliegen noordoostwaarts. Er zijn drie vluchten per week.

PRÍNCIPE

Cacaobomen in het wild. De cacaoboom is echter niet inheems; de plant werd in de negentiende eeuw door matrozen uit Brazilië meegenomen.

HOLLANDSE GLORIE OP SÃO TOMÉ

Er is in het Nationaal Museum geen spoor te vinden van de Nederlanders, die São Tomé tweemaal hebben veroverd. In oktober 1599 nam admiraal Pieter van der Does met 36 schepen het eiland in bezit. De buit was groot: negentien-duizend kisten suiker, veertienhonderd olifantstanden en honderden stukken geschut, maar er rustte toch geen zegen op de expeditie. De Portugezen, die naar het binnenland waren gevluht, wachtten rustig af tot de malaria de Nederlanders te pakken kreeg. Twaalfhonderd man van het eskader stierven, inclusief de admiraal. Hetzelfde overkwam veertig jaar later de expeditie van Cornelis Cornelisz 'Houtebeen' Jol. In 1640 veroverde hij Luanda, in Angola, en São Tomé, maar ook hij overleed aan de malaria. Bij hotel Pestana in São Tomé-stad staat in de tuin nog een klomp metselwerk, waarvan wordt beweerd dat het een rest is van een Nederlands fort. Er zijn geen graven gevonden; de Nederlanders wilden hun hoogste officieren nog weleens in een vat met alcohol stoppen om ze thuis te begraven.

Portugese adellijke titel verwierf. In een kistje onder het portret worden zijn beenderen bewaard. We mogen ze zien, maar niet fotograferen. Maar waarom liggen ze daar dan? De gids weet het ook niet. Hij moet er erg om glimlachen. Dat kunnen ze hier heel goed, glimlachen. Een groot deel van de charme van São Tomé zit in de nagloei van dat koloniale verleden, ondanks alle zwarte bladzijden. De Portugese aanwezigheid is nog overal zichtbaar. In het roze art deco van het oude terminalgebouwtje op het vliegveld. In dat tweetal elegante Constellation-vliegtuigen dat daar nog staat, langzaam overwoekerd door het groen, met onder de vleugels de 'Blue Container Snack Shack'. Maar vooral: in de *roças*, de grote sprookjesachtige plantages, die her en der over het eiland staan te verkommeren in de regen en de zon.

GEVAARLIJKE PLANTEN EN VROUWEN

We gaan op ontdekkingsstocht langs deze *roças*. Op São Tomé is eigenlijk maar één weg, die driekwart rond het eiland loopt. Je kunt linksom of rechtsom. Je kunt ook naar het hart van het eiland, over een fijner netwerk van weggetjes en paden die het oerwoud ingaan. Wij rijden naar het westen, de berg op, de jungle in. Het eiland wordt gedomineerd door een bergrug van 2000 meter hoogte. Het zijn merkwaardige smalle en hoge pieken, de

basalten kernen van oude vulkanen. De Pico Cão Grande, de Grote Hond, een eenzame zuil van 663 meter in het zuiden, is de raarste. Vaak in mist gehuld, want de bergrug is een grote wolkenvangervanger. Binnen een kwartier verandert het klimaat van droog en warm in fris, koel, mistig. Mist hangt tussen de hoge ocabomen op de koffieplantage Nova Moka, mist hangt rond de botanische tuin van Bom Sucesso. Daar stoppen we, en we krijgen een rondleiding van Alvaro Lagoos, een aardige kerel met anderhalve tand. Hij weet alles van zijn planten en bomen, vooral over de toepassingen. De namen zijn betoverend: *flor de Jorge Tadeu*, *fiá boba d'obô*, *lingua de sogra*, *ipé*. We kennen al de uitbundig witroze *rosa de porcelana* en de flamboyante *bico de papagaio*, de papegaaienbek. Alvaro wijst: 'Deze hier, *ipé*, is een afrodisiacum.' Begrijpen wij het? Wij begrijpen het. Hij moet er zelf erg om lachen. 'En deze hier brengt je 24 uur in slaap.' Nu lachen wij: 'Dat is dan zeker een populaire plant, hier?' 'Nee nee, het is juist een gevaarlijke plant. Vooral bij vrouwen! Die slapen toch al zoveel!' Tegen het vallen van de avond komen we aan in Roça Bombaim, een oude plantage op een open plateau in het regenwoud, met aan de overzijde de begroeide piek van de Cantagalo, de Zingende Haan. Op de rand staat het oude woonhuis van de planter. Het is een villa uit